

SAFÎ MUSTAFA'NIN GÖNLÜYLE MUHAVERE NİTELİĞİNDE BİR MANZUMESİ

SAFİ MUSTAFA'S POEM RELATED TO DISCOURSING WITH HIS HEART

Yrd. Doç. Dr. Ahmet DOĞAN

Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Klasik Türk edebiyatının on sekizinci yüzyıl şairlerinden olan Safî Mustafa, tezkirelerde ismi geçmeyen bir şahsiyettir. Milli Kütüphane yazmalar kataloğunda "Eş'âr" adıyla kayıtlı bir divanın müellifi olarak zikredilmesiyle kendisinden haberdar olduğumuz Safî'nin, asıl isminin Mustafa olduğunu ve on sekizinci yüzyılın başlarında hayatta bulunduğunu bu eser sayesinde öğreniriz. Şairin, hayatı hakkındaki bu küçük malumatları edindiğimiz divanın baştan ve aralardan bazı yaprakları kopuk olan mevcut tek nüshasında değişik nazım şekilleriyle kaleme alınmış manzumeleri yanında iki adet de mesnevisi bulunmaktadır. Bu mesnevilerden biri akılla diğeri gönülle muhavere (karşılıklı konuşma / iç diyalog) niteliğindedir.

Safî Mustafa'nın gönlü (dil, kalp) ile muhavere niteliğindeki manzumesi, 175 beyitlik bir mesnevidir. Mesnevinin ilk 75 beyitlik kısmında şairin gönlüyle olan muhaveresi beşer beyitlik diyaloglar halinde dikkatlere sunulmaktadır. Tarafların "dedim", "dedi" ifadeleriyle, mürâca'a benzeri bir şekilde sözü birbirlerine devrettikleri bu beşer beyitlik diyaloglarda kısmen münazara tarzına yakın bir söyleyişin varlığından da bahsetmek mümkündür. Gönlün dilinden söylenmiş beyitlerin çoğunlukta olduğu (80 beyit) sonraki bölümün ise büyük ölçüde nasihat niteliği arz ettiği görülür. Makalemizde Safî'nin tür ve tarz olarak kendisine has farklı bir özellik sergilediğini söyleyebileceğimiz bu manzumesinin kısaca tanıtılmasının ardından metni verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Safî Mustafa, Gönül, Mesnevi, Muhavere

Abstact

Safî Mustafa who is one of the poets classical Turk literature in 18th century has not mentioned in collection in biographies. He has got a divan registered "Eş'ar" in the manuscripts catalogue of National Library of Turkey and so we became aware of them. We learn under favour of that work Safî's first name is Mustafa and he lived in early part of 18th century. Divan, we get a little information about his life, has missing pages begining and middle of book. There are a lot of poems written different forms and two mathnawi in Divan. One of these mathnawi is related to discoursing (internal dialogue) with mind and the other one is heart.

Safî Mustafa's poem related to discoursing with his heart is a mathnawi composed 175 couplets. In first 75 couplets, the discoursing with heart is presented to the attention by fives couplets. It can said that there is a phraseology in the style of moot in this fives couplets dialogues with the expressions of "I said", "he said". And the other chapter the greater part of couplets related to heart (80 couplets) presents advice. In this

work, primarily Safi's this poem has specific type and style is acquainted and after then the text is entered.

Key Words: Safi Mustafa, Heart, Mathnawi, Discoursing

Safi Mustafa, klasik Türk edebiyatının şair kadrosu bakımından en zengin dönemi olan ve bu sebeple kaynaklarda şiir ve şair asrı olarak değerlendirilen on sekizinci yüzyıl (Horata 2009: 46) şairlerindendir. Tezkirelerde kendisinden bahsedilmeyen Safi Mustafa, Milli Kütüphane yazmalar kataloğunda 06 Mil Yz FB 301 arşiv numarası ile "Eş'âr"¹ adı altında kayıtlı bir divanın müellifi olarak zikredilir. Kütüphane kayıtlarından ismini ve yaşadığı dönemi öğrendiğimiz şairin hayatı hakkındaki bilgiler bu küçük malumatlarla sınırlıdır. Bahsi geçen divan incelendiğinde elde edilen bilgiler de bu malumatları teyit etmekten öteye gitmez. Şairin divanındaki "Bî-ğam ol çekme elem gayrı saña olmaz cefâ / Hâk'k'a hâmd eyle cihânda oldı ismüñ Muştafa (vr. 21b) beytinden asıl isminin Mustafa olduğunu ve biri yakın dostlarının öldürüldüğü H.1123-M. 1711/1712, diğeri Şehit Ali Paşa (ö. 1128/1716)'nın Mora'yı yeniden fethettiği H.1127-M.1715 yılına düşülmüş iki ayrı tarihten de on sekizinci yüzyılın başlarında hayatta bulunduğunu öğreniriz.²

Hayatı hakkında yukarıda zikredilenlerden başka herhangi bir bilgiye sahip olamadığımız Safi Mustafa'nın manzumelerinde büyük ölçüde, asrı kuşatan atmosferin daha değerli kıldığı hikemî söylemin (Ceylan 2011: 87) hâkim olduğu görülür. İrfani yönün ağırlıkta olduğu manzumelerinde dünyaya fazla bağlanılmaması, hırs ve tamahtan uzak durulması, cimrilikten kaçınılması, kalbin masivadan arındırılması gibi hususlarda nasihat eden Safi, ayrıca yaşadığı dönemde şahit olduğu dinî, ahlaki, ilmi ve sosyal hayattaki yozlaşmalara da dikkat çeker. Safi'nin divanında hikmet vadisinde söylenmiş dini-tasavvufi içerikli manzumelerin yanında klasik ve mahalli üslubun izlerini taşıyan âşıkane/rindane tarzda kaleme alınmış şiirlerin varlığına da şahit olunur. Safi'nin şiirlerinde, o dönem hemen her şairin diline ve hayal dünyasına belli ölçülerde de olsa sinen mahallileşme eğiliminin (Ceylan 2011: 83) izlerine de rastlamak mümkündür. Hem hikemi hem de mahalli/folklorik üslup vadilerinde sıkça kullanılan atasözü, deyim ve kaziye türünden ifadelerle şiirini zenginleştiren Safi'nin yer yer konuşma diline yakın bir söyleyiş tercih ettiği de görülür (Doğan 2015: 450-454).

Safi'nin, devrinin özelliğine uygun bir çeşitlenme arz eden şiirlerinde özgün hayallerin yahut kudretli bir sesin varlığından bahsetmek çok da mümkün değildir. Şairin, kendisinin de bizzat ifade ettiği bu eksiklikleri, noktasız ve/veya birleşmeyen harflerle şiir yazmak yahut

¹ Kütüphane kayıtlarındaki bilgiye göre; şirazesı dağınık, kenarları vişne rengi meşin, kapakları ebru kâğıt kaplı bir cilt içinde olan nüshanın ölçüleri, 217x150; 165x93 mm.; kağıt türü, üç ay filigranlı; ortalama satır sayısı, 21; yazı çeşidi, rik'a ve yaprak sayısı 100'dür. Müstensih ismi, istinsah yeri, tarihi vb. herhangi bir kaydın bulunmadığı nüshanın baş ve son beyitleri şu şekildedir:

Baş: ' Aşık eylerse tarîk-i ' aşkda ma'lv-ı vücūd (vr. 1b)
Menzil-i ' aşka varup nâzil olur mihmân-ı ' aşk

Son: Dil-ârâm der-i dârdadur dil varur (?)
O derde derde dil-ârâm devâdur (vr. 100b)

Baştan ve aradan bazı yaprakların eksik olduğu nüshada 7 kaside, 1 terci'-bend, 2 muhammes, 1 tarih kıt'ası, 2 mesnevi, 243 gazel, 287 rubai, 46 müstezat rubai, 129 kıt'a ve 330 müfred yer almaktadır.

² Hayatı hakkındaki bilgilerin bunlarla sınırlı olduğu divan sahibi Safi Mustafa ile -elimizde kesin bir kayıt olmamakla birlikte- Gülşen-i Pend isimli eserin Safi mahlaslı müellifi Mustafa Efendi (Bursalı M. Tahir 1320: 32)'nin aynı şahıs olmaları kuvvetle muhtemeldir. Yukarıda zikredilen iki tarihe oldukça yakın olan H.1120/M.1708 senesinde kaleme alınan Gülşen-i Pend'de de divanda olduğu gibi dönemin padişahı III. Ahmed (ö. 1736) ile sadrazamı Şehit Ali Paşa (ö. 1716)'ya ayrılmış övgü beyitleri (Çalka 2007: 19) bulunmaktadır (bk. Doğan 2015: 446-447).

farklı söyleyiş biçimleri denemek gibi hünerlerle telafi etmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Safî Divanı'nda 4 gazel, 4 rubai, 5 kıt'a ve 89 müfred noktasız harflerle, müfredlerin 5'i ise aynı zamanda tüm harfleri birbirinden bağımsız olacak şekilde kaleme alınarak bir hüner sergileme yoluna gidilmiştir. Safî'nin, nitelik itibarıyla büyük bir edebi değeri haiz olmayan fakat şiirleri arasında sayıları itibarıyla oldukça önemli bir yer işgal eden, özgün vezin tasarruflarının bulunduğu rubaileri ve müstezat rubaileri (Doğan 2015: 455) gibi, tür ve tarz açısından kendisine has bazı özellikler arz eden, gönülle muhavere niteliğindeki manzumesini de kısmen bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Divanın tespit edebildiğimiz tek nüshasının 17a-21b sayfaları arasında bulunan 175 beyitlik bu manzume, mesnevi nazım şekliyle ve aruz vezninin remel bahrinde "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla kaleme alınmıştır. Manzumede şairin, tecrit ve teşhis yoluyla bir insan gibi konuşturduğu gönli (dil, kalp) ile olan muhavere (iç diyalog)'si dikkatlere sunulur. Manzumenin yetmiş altıncı beytine kadarki bölümünde düzenli olarak "dedim", "dedi" kalıbıyla beşer beyitlik diyaloglar hâlinde verilen bu muhavere, divan ve halk şiirinin ortak söyleyiş biçimi olan mürâca'a/"dedim-dedi"li şiirlerle (Batislam 2000: 147) kısmen bir özellik arz eder:

- 1 Kâlbüme maḥfî **didüm** ey dil 'aceb âşüftesin
Dâ'imâ meclis-be-meclis zevk ider âlüftesin
- 6 Dil baña **didi** muḳaddem sen iz(i)n virmiş idüñ
Var baña bir ḥüb-pîrâ eyle sen dimiş idüñ
- 11 **Didüm** ey dil sen baña bî-vech itme iftirâ
Ben ne vaḳt didüm saña bir dil-ber eyle iştirâ
- 16 Dil taḥaddür-güne **didi** şahidüm vardur benüm
Söyledüğün eylerem işbât râstdur sülhenüm
- 21 **Didüm** ey dil sen benüm yâr-ı vefâdârum idüñ
Hep umûr u ḥidmetüm görmekde serdârum idüñ
- 26 Dil hemân giryân-künân **didi** efendüm el-emân
Ḥabs idersin ger beni aḥz idebilürseñ hemân
- 31 Güş idüp güftârını dilün **didüm** ey bî-vefâ
Degrimen mi çevridüm başuñda ne çekdün cefâ
- 36 Dil tefekkür eyleyüp **didi** baña ey baḥtiyâr
Ḥidmetünde 'ömrüm ifnâ idüp oldum iḥtiyâr
- 41 Ben dile **didüm** seni şeyb eylemiş ma'tüh 'aceb
Cümle güftârıñ da pîrâne ki olmuş kec-veceb
- 46 Mütesellim oldı dil güftâruma **didi** güzel
Sen beni itdün 'abeş bühtânlar ile mübtezel
- 51 **Didüm** ey dil sen benüm kâruma yâver olmadıñ

Hep gönülsüz hıdmet eyledün dilâver olmadun

- 56 Dil beni gûş eyleyüp **didi** hezârân âferîn
Ġayrı n'eylersin beni nefsün saña olsun qarîn
- 61 Dil kelâmın istimâ' idüp **didüm** ey zû-fünün
Yoğ-idi zâtuñda evvel böyle sevdâ-yı cünün
- 66 Dil beni gûş idicek **didi** ben oldum bî-ħuzûr
Sen beni bühtân u isnâd ile itdün bî-şu'ûr
- 71 Gûş-zed itdüm dilün güftârını **didüm** dilâ
Bî-nemek elfâzuñ ile beni itdün imtilâ
- 76 Âh idüp **didi** baña dil sen beni itdün 'alîl
Ġânemi virân idüp kıldıñ beni ħor u zelîl

Mürâca'a şiirler, "dedim-dedi" kalıbının kullanılmasıyla halk şiirindeki "dedim-dedi"li şiirlerle benzeşse de aralarında bazı farklar vardır (Donuk 2012: 138; Batislam 2000: 156). Divan şiirinde sorulu cevaplı, karşılıklı konuşma biçiminde kaleme alınan ve bu meyanda "muhabereli şiir" olarak da zikredilen mürâca'a şiirler (Alıcı 2002: 1) genellikle gazel, rubai, kıta, tuyuğ, müseddes veya kaside nazım şekillerinde görülür. Bazı örnekler dışında divan şiirinde "dedim-dedi" kalıbına şiirin bütününden çok, divan şiirinin biçimsel özellikleri ve yapısı dolayısıyla tek beyitte ya da birbirini izleyen iki beyit içinde yer verilmiştir (Batislam 2012: 62). Safî'nin "dedim", "dedi" kalıbıyla karşılıklı konuşma biçiminde kaleme alınan manzumesinin, divan şiirinde "dedim-dedi" kalıbının kullanıldığı mürâca'a ya da muhabereli şiirlerin bu özelliklerini tam olarak yansıtmadığı görülür. Manzumede, yukarda koyu olarak belirtilmiş hâliyle görüldüğü üzere "dedim", "dedi" ifadeleri, beyitlerde belli bir düzen içinde tekrarlanmamakta, bazen başta bazen de ortalarda yer almaktadır. İlk 76 beyitte düzenli olarak beşer beyit arayla kullanılan "dedim", "dedi" kalıbının, sonraki bölümde sadece 140 ve 147'inci beyitlerde kullanıldığı manzume, bu hâliyle kısmen, divan şiirinde soru-cevap ya da karşılıklı konuşmaya dayalı bir anlatım biçiminin tercih edildiği münazara (muhavere) tarzında kaleme alınmış şiirlerle (Batislam 2012: 62) benzerlik gösterir. Manzume kısmen de halk şiirinde teşhis ve intak yoluyla insan dışındaki mücerret yahut müşahhas varlıkların "dedim-dedi"li bir şekilde karşılıklı konuşturulması esasına dayanan, söyletme/demeli destan (Kaya 2014: 718) biçiminde yazılmış uzun manzumelerle benzer özellikler sergiler. Hem klasik Türk edebiyatında hem de Türk halk şiirinde oldukça fazla örneği bulunan bu tarz şiirlerin, aralarında bazı farklar olmakla birlikte karşılıklı tartışmaya dayanan ortak yönleri dolayısıyla "münazara" üst başlığı altında değerlendirildiği (Köksal 2006: 580) görülür. Manzum veya mensur kaleme alınan eserlerde işlenen konuyu daha etkili sunmak ve eserin sanatsal yönünü güçlendirmek için başvurulan bir anlatım/söyleyiş tarzı olan münazarada, herhangi bir konuda birbirlerinden farklı düşünen iki tarafın arasında geçen karşılıklı diyaloglar halindeki tartışmalara yer verilir. Tartışma genellikle bir tarafın yahut temsil ettiği görüşün galibiyetiyle son bulur (Şener 2014: 12). Tarafları soyut, temsili varlıklar olan ve bir fikre inandırma, öğüt verme, tasavvufi bir hikmeti anlatma, ahlaki davranışlara yönlendirme gibi amaçlarla kaleme alınmış, karşılıklı fikir alışverişi niteliği taşıyan münazaralar da vardır (Akkuş 2014: 179). Safî'nin gönlü ile olan muhaveresinin, bir hakikatin ortaya çıkartılması adına ele alınan

konunun, samimi bir şekilde müzakere edilmesi anlamıyla münazara (Hacımuftüoğlu 2014: 29) tarzı ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Safî Mustafa'nın gönli ile muhavere niteliğinde kaleme aldığı manzumesi, şairin ezelde gördüğü bir güzelin hayaliyle meclis meclis gezerek farklı güzellere kapılan ve böylece ilk güzelden her an daha da uzaklaşan gönlünden şikâyeti ile başlar. Şair, bu davranışından dolayı gönlünü edepsizlik ve hayâsızlık etmekle suçlar. Gönül ise olanlardan şairi sorumlu tutar ve onun kendi isteği doğrultusunda, hayalindeki güzeli bulmak için diyar diyar gezdiğini ancak bütün dünyayı dolaştığı, tüm güzelleri gördüğü hâlde tarif ettiği güzeli bulamadığını bu sebeple kendisini haksız yere suçladığını söyler.

Gönle hiçbir zaman bir güzel bul demediğini ifade eden şair, onun kendisine iftira ettiğini gerçekte güzeli arzulayanın, heveslerinin peşinde koşanın kendisi değil gönül olduğunu ve bu sözlerinden dolayı artık ona güvenemeyeceğini söyler. Gönül ise kendini bu yola düşürenin bizzat şair olduğu iddiasını yineler ve bu iddiasını ispat etmek üzere bu kez akıl ve beş duyuyu da şahit gösterir. Gönül, suçlamaları 'sultân-ı rûh'un divanına taşıyıp kabahatin kimde olduğunu ortaya çıkartacağını söyler.

Kölesi olarak gördüğü gönlün bu söz ve tavırlarını bir isyan olarak değerlendiren şair, onun bu divaneliğinden dolayı hapsedilmesi gerektiğini ifade eder. Gönlün yaptığı bozgunculuktan 'şâh-ı rûh'un, aklın ve beş duyunun haberdar olup şikâyet ettiklerini ve kendisini söyletenin de bizzat ruh olduğunu dile getiren şair, ona kendisini dinleyecek birini bulursa gidip şikâyetçi olabileceğini söyler. İşittiği bu sözler karşısında büyük üzüntü yaşayan gönül ise, efendisine sürekli doğrulukla hizmet ettiğini ancak onun kendisini yalancı ve bozguncu ilan ederek aşağıladığını bu sebeple artık ona layıkıyla hizmet etmesinin mümkün olamayacağını belirtir.

Sürekli hoş tutmaya çalıştığı gönlün, kendisinden böyle yakınmasına ve azat edilmeyi istemesine bir anlam veremeyen şair, Hakk'ın emri ile tüm buyruklarını yerine getirmek üzere kendisine memur kılınan gönlün, bu şekilde davranmakla aslında Mevla'nın emrine karşı geldiğini belirtir. Gönül ise kendini savunarak ezelde takdir olunduğu için göğüs kafesinin altındaki daracık bir mekâna gelip yerleştiğini, aynı bedende kendisiyle beraber ihtiyarladığını, onu her ağladığında güldürdüğünü, canına can olduğunu, uyku ve uyanıklık hâlinde daima bekçilik yapıp kendisini koruduğunu hatırlatır.

Şair, gönlüne kendi gibi sözlerinin de bunamış olduğunu, evvelce Hakk'ın emriyle kendisini koruduğunu, küçükken kendisine lisan-ı hâl ile pek çok şey öğrettiğini ancak sonrasında hile ve oyunlarla aldattığını söyler. Bu sözleri dinleyen gönül, şaire kendisine haksızlık ettiğini, dostunu düşmanını dahi seçmekte aciz kaldığını belirtir. Ona dost zannettiği nefsine uyarak gaflet uykusuna daldığını hatırlatan gönül, kendisini bu uykudan uyandırmak için çok çabalamış olmasına rağmen buna nefsine engel olduğunu söyler ve artık bu gerçeği görüp kendisine gelmesini ister.

Gönlünün kendisine bu kadar yakın olmasına rağmen uzak durduğunu ve hizmetinde de daima isteksiz olduğunu söyleyen şair, içinde bulunduğu durumun tek müsebbibi olarak gönlünü görür. Ona, zevk ve eğlenceye düşkünlüğünden dolayı nefsini boşuna suçlamamasını zira heva ve heveslerinin peşine düşmesine asıl kendisinin sebep olduğunu bildirir. Şairin bu sözlerine içerleyen gönül ona, nefsine uyarak yöneldiği her hatada kendisini ikaz ettiğini, engel olamadığında gözyaşı döktüğünü hatırlatır. Gönül, buna rağmen bütün kabahatlerinden kendisini sorumlu tutan şaire, bu haksız ithamlarından dolayı Hakk'ın huzurunda kendisinden şikâyetçi olacağını söyler.

Şair, gönlüne bu sitem dolu sözlerle kendisini incittiğini, dostun değil ancak bir düşmanın sarf edebileceği bu sözlerle ciğerini deldiğini belirtir ve bu divanelikle hesap

gününde kendisini söyletirlerse şikâyetçi olabileceğini ifade eder. Gönül, herkesin yaptıklarının hesabının sorulacağı ve her şeyin açıkça ortaya çıkacağı mahşer günü kendi davalarının da görüleceğini ve o gün bu suçlamalardan aklanacağını belirtir.

Gönlün bu incitici sözlerine artık bir son vermesini isteyen şair, tüm ayıpları (günahları) örten Allah'ın mahşer gününde mümin kullarının ayıplarını örteceğini; gizli olan her şeyi hakkıyla bilen Rabb'in rahmet sıfatıyla kullarının hatalarını bağışlayacağını dile getirir. Ancak kendisinin bu tavırlarından dolayı gönlü hiçbir zaman affetmeyeceğini ve hakkını helal etmeyeceğini söyler.

Şairin kendisini bu derece rencide etmesine bir anlam veremeyen gönül, ona gönül yapmanın Kâbe yapmaktan daha sevap olduğunu hatırlatır ve onu gittiği bu yanlış yoldan dönmeye davet eder. İsyanın karanlığında kalp gözünün görmez olduğunu, artık yüzünü mana âlemine çevirmesi gerektiğini aksi hâlde kendisine rehberlik etmesinin mümkün olamayacağını belirten gönül, ettiği hatalarla kendi evini de karartıp daralttığını, aynasını tozlandırıdığını, günahların yüzüne siyah bir örtü çektiğini söyler. Arif olan kişinin kalp gözüyle on sekiz bin âlemi görebileceğini hatırlatan gönül, bu sebeple şairden artık dünya zevklerini terk etmesini ve kendisini ikmal etmesini, Hakk'ın nazargahı ve tahtgahı olan bu mekâna layık olduğu şekliyle bakmasını ister. Gönül, şairin nefisinden ve gönlünden boş yere şikâyet ettiğini, onu asıl yoldan çıkaranın iblis olduğunu söyler. Kendisi salih olduğu takdirde nefis ve gönlün de ıslah olacağını söyleyen gönül, şaire artık uyanık olmasını, yaptığı işlere ibret gözüyle yeniden bakmasını, bu kötü gidişatın sonunu düşünmesini ve sinisini nedamet kılıcıyla yarıp pişmanlık gözyaşları dökmesini telkin eder. Gönül, kötü işlere bulaşarak şeytana yakınlaştığını belirttiği şaire, bir mürşid-i kâmile bağlanmasını ve o, her ne derse yapmasını tavsiye eder. Bu nasihatlerin onu doğru yola iletmesini arzulayan gönül, şaire geçmişte kendisine yaptığı cevri de helal ettiğini söyler.

Şair, gönlün bu nasihatlerinden etkilenir ve sözlerinin bir şeker gibi olduğunu, kendisine hurma şarabı gibi geldiğini belirtir. Bu nasihatlerin altın kalemlerle gümüş levhalara yazılacak kadar değerli olduğunu fark eden şair, daha evvel söylediklerinden mahcup olarak gönlünden özür diler ve bundan sonra onun hilafına söz söylemeyeceğini beyan eder. Gönül, gençliğini boşa harcayan ve artık ihtiyarlamış olan şaire, nasihatlerini daha önce dinlemesi gerektiğini söyleyerek onun müzmin derdine kendisinin derman olamayacağını bildirir ve Mevla'ya sığınmasını işaret eder. Gönlün bu son sözleriyle büyük bir üzüntüye gark olan şair, bu kez kendi kendisine dönerek gönlün sözlerinde haklı olduğunu tekrarlar ve affedilmek ümidiyle Allah'a ve resulüne iltica eder.

Metin³

- . - . - / - . - . - / - . - . - / - . -

17a	1	Qalbüme maḥfî didüm ey dil 'aceb âşüftesin
Dâ'imâ meclis-be-meclis zevk ider âlüftesin
	2	Geşt idersin yek dem içre bu cihânı ser-be-ser
Devr idüp 'âlemleri güşe-be-güşe der-be-der

³ Metnin tespitinde İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" (1993: 51-90) başlıklı makalesinde getirmiş olduğu esaslara uyulmaya çalışılmıştır.

Metinde vezin gereği zihafı okunan uzun ünlüler ile uzun okunduğu takdirde medd'in ortaya çıktığı fakat medd'in olmadığı uzun ünlüler, M. Fatih Köksal'ın "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler" (2009: 77) makalesine uyularak italik yazılmıştır.

- 3 Hı̇ hirâs itmez haṭarnâk cālara rehväresin
Yoḵ mıdur nāmūs u ‘āruñ tâbe-key āvāresin
- 4 Bezm-i eşḥâsvār ezelde görüp bir dil-beri
Meyl idersin gördüğüñ gibi olursın müşteri
- 5 Bî-ḥayâsın eylemezsin kimseden aşlâ hicâb
Bî-edeb olduñ niçün pendümle olmazsın mücâb
- 6 Dil baña didi muḵaddem sen ız(i)n virmiş idüñ
Var baña bir ḥüb-pîrâ eyle sen dimiş idüñ
- 7 Nâz-perver bî-miş(i)l maḥbûb-ı zîbâ ‘işvekâr
Bir ‘adîlin görmemiş ola bu çeşm-i rûzigâr
- 17b 8 Böyle tenbîh eyledüñ sen ben daḥi oldum revân
Var mıdur âyâ bu vaşf üzre kev(i)nde bir cüvân
- 9 Cüst ü cû itdüm ser-â-ser ‘âlemi devr eyledüm
Cümle maḥbûb-ı cihânı yek-be-yek seyr eyledüm
- 10 Görmedüm ta‘rifüñ üzre öyle bir ḥüsn-i cemâl
İtme bîhûde sitem sen beni itdüñ bî-mecâl
- 11 Didüm ey dil sen baña bî-vech itme iftirâ
Ben ne vaḳt didüm saña bir dil-ber eyle iştirâ
- 12 Dil-beri sen kendüñ içün itmek istersin ḥarîd
Hı̇ baña lâzım degül olsa da ḥüsninde ferîd
- 13 Sen baña bühtân idersin eyleme kızb ü dürûḡ
Kâzibüñ zîrâ olur encâm-ı kârı bî-fürûḡ
- 14 İ‘timâd itmey senüñ ben ḡayrı bir ḡüftâruña
Nice teslîm olayum böyle müzevvir kâruña
- 15 Hep hevâ itdi seni ifsâd derünuñ pür-sivâ
Bu revişle ḡorḡaram zâyî‘ ider seni hevâ
- 16 Dil taḥaddür-güne didi şâhidüm vardur benüm
Söyledüğüñ eylerem işbât râştdur süḥenüm
- 17 Sen baña tenbîh ider iken ‘aḡ(ı)l ḥâzır idi
ḡüş iderlerdi ḥavâş-ı ḥamse de nâzır idi
- 18 Başuma ḥaşîr yakup dîvân-ı şâha giderem
Senden ol sultân-ı rûḥa ben şikâyet iderem

- 19 Mûcib-i şer‘ -i şerîf her nice ise hük-m-i kâr
Bende midür sende midür cürm olsun âşikâr
- 20 Emr-i şer‘ üñ gidelüm senüñle dīvāna hemân
Bî-cerem cev-r eylemekdesin baña sen her zamân
- 21 Didüm ey dil sen benüm yâr-ı vefâdârum idüñ
Hep umûr u hıdmetüm görmekde serdârum idüñ
- 22 ‘ Abd-ı memlûküm degül misin nedür bu ‘ arbede
Bendenüñ haddi mi efendisın ide ser-zede
- 23 Ben seni bend eyleyüp habs ideyüm dīvānesin
Ġayrı senden kôrķaram ben sen baña bîĠānesin
- 24 Cümle itdügüñ fesâdâtı bilürler zâbitân
‘ Aql u şâh-ı rızâ havâş-ı hamse senden şâkiyân
- 25 Var şikâyet eyle benden söyledür-ise seni
Rûh senüñ fi‘ lüne vâkıf oldı söyletdi beni
- 18a 26 Dil hemân giryân-künân didi efendüm el-emân
Ġabs idersin ger beni aĠz idebilirsen hemân
- 27 Beni zencîr ü ħab(i)l bend eylemez söz bend ider
Böyle güftâr-ı tel(i)ħ ħabs eyleyüp virür keder
- 28 Ben saña hep toĠrulukla hıdmet itdüm bilmedüñ
Sen beni taħķîr idüp kezzâb u müfsid cyledüñ
- 29 Bendeñi âzâd idersin Ġayrı hıdmet idemem
Emrünü aĠz eylemem bir hıdmetüne gidemem
- 30 Nâ-tüvân itdüñ beni dermân u tākāt kalmadı
Bilmedüñ kâdrüm senüñ yanunda râĥat kalmadı
- 31 Gûş idüp güftârını dilüñ didüm ey bî-vefâ
Degrimen mi çevridüm başuñda ne çekdüñ cefâ
- 32 Ġāneñi ma‘ mûr idüp rûşen iderdüm zıkr-ile
Sen gelüp zulmet virürdüñ fâsid u bed fikr-ile
- 33 ‘ Azm idüp dünyâyı seyrân eyler idüñ her zamân
Söylemezdüm hiç saña ruĥşatla virmişdüm amân
- 34 Sen beni âdem yirine koyup izn almaz idüñ
Seyr idüp bî-tâb olunca ‘ âlemi gelmez idüñ

- 35 Hâk seni virdi baña hıdmetüme me'mürsın
Emr-i Mevlâ'ya itâ'at eylemez mağrûrsın
- 36 Dil tefekkür eyleyüp didi baña ey bahtiyâr
Hıdmetünde 'ömrüm ifnâ idüp oldum ihtiyâr
- 37 Ben ma'an geldüm senüñle bu müsâfir-hâneye
Terbiyet için seni girdüm bu teng kâşâneye
- 38 Ben degül miydüm seni her ağladuğça güldüren
Bilmedüklerüñi ta'lim eyleyüp hep bildüren
- 39 Şîre-h'âr [bir] tıfl iken aşlâ beni bilmez idüñ
Ben senüñle "laḥmüke laḥmî"⁴ idüm görmez idüñ
- 40 Hıfz iderdüm nâ'im olduğça seni ben her zamân
Dâ'imâ bîdâr u âgâh olur idüm dîde-bân
- 41 Ben dile didüm seni şeyb eylemiş ma'tüh 'aceb
Cümle güftârüñ da pîrâne ki olmuş kec-veceb
- 42 Gerçi geldüñ sen benümle bu cihâna ibtidâ
Sen beni hıfza Hudâ emriyle olduñ kethüdâ
- 43 Ben daḥi ma'sûm iken dil olduğun bilmiş idüm
Nâzır olduğça derûnuma seni görmiş idüm
- 18b 44 Bilmedügüm öğredür idüñ lisân-ı ḥâl ile
Sen firîb itdüñ beni mihrumde mekr ü âl ile
- 45 Hıdmetimde istikâmet itmedüñ keckâr idüñ
Re'y-i aḥsen itmedüñ fi'lünde bed-efkâr idüñ
- 46 Mütesellim oldı dil güftâruma didi güzel
Sen beni itdüñ 'abeş bühtânlar ile mübtezel
- 47 Düşmen ü dostuñı sen hâc fark u temyîz itmedüñ
Nefsüne tâbi' olup bir râh-ı râsta gitmedüñ
- 48 Nefsüñi dost zann idüp şîr ü şekerle besledüñ
Cümle emrin aḥz idüp hep sözlerini esledüñ
- 49 H'âb-ı ğaflet pisterinde nâ'im itdükçe seni
Varsam ikâza iderdi men' dost nefsün beni
- 50 Mütেকayyız ol nazar kıl bir kere gör ḥâlünü

⁴ laḥmüke laḥmî: Etin etimdir (Yılmaz 2013: 407)

Var mı hüsni-i 'amelün baḳ itdi bed ef'ālūnī

51 Didüm ey dil sen benüm kāruma yāver olmaduñ
Hep gönülsüz hıdmet eyleduñ dilāver olmaduñ

52 Sen vücūdumda baña aḳreb iken olduñ ba'īd
Ger murād itseñ iderduñ cümle a' mālüm sa'īd

53 Dā'imā taḥrīk iderduñ sen beni zevḳ idelüm
Nāzenīn dil-berler ile seyr-i bāğa gidelüm

54 Muntazırdur sâḳī-i gül-ruḥ elinde cām ile
Bir elinde pür sürâḥī bāde-i gül-fām ile

55 Sen beni itdūñ hevāyī nefse isnād eyleme
Ben bilürem nefsumūñ aḥvālını sen söyleme

56 Dil beni gūş eyleyüp didi hezārān āferīn
Ġayrı n'eylersin beni nefsuñ saña olsun ḳarīn

57 Ben seni cürm ü ḥaṭādan men'e sa'y eyler idüm
Seni bed-nām eyledi nefsuñ diyü söyler idüm

58 Sen hevā-yı nefsi-ile 'isyān iderduñ dā'imā
Her günāḥ itdükçe sen ḥavfumdan eylerdüm bükā

59 Fi'l-i ḳubḥuñ hep baña bühtān isnād eyleduñ
İtdügüñ a' māl-i bedle beni ifsād eyleduñ

60 Ḥaḳḳımı senden ḥuzūr-ı Ḥaḳ'da da'vā eylerem
Her ne itdünse baña bī-cürm şekvā eylerem

19a 61 Dil kelāmın istimā' idüp didüm ey zū-fünūn
Yoğ-idi zātuñda evvel böyle sevdā-yı cünūn

62 Şimdi elfāzuñ perişān birbirine beñzemez
Böyle bī-ma'nā 'abeş güftarı mecnūn söylemez

63 Bu sitem-āmīz bārid bed sūḥanla sen beni
Ḥavf ider mi ḳann idersin ḳayrı gūş itmey seni

64 Dost sözi degül kelāmuñ güfte-i düşmen gibi
Cigerüm deldi senüñ her bir sözüñ süzen gibi

65 Rūz-ı rūstāḥīzde benden şikāyet idesin
Söyledürlerse seni ol gün ḥikāyet idesin

66 Dil beni gūş idicek didi ben oldum bī-ḥuzūr

Sen beni bühtân u isnâd ile itdün bî-şu'ûr

- 67 Ben senün ile ma' an haşr oluram rûz-ı cezâ
Zâhir olmaz mı o gün bi'l-cümle fi'l-i nâ-sezâ
- 68 Yoḥsa sen dîvân-ı haşruñ cem' ine gitmez misin
Ehl-i maḥşerden 'aceb sen hâç hiçâb itmez misin
- 69 Ḥayr u şer herkes bu ' âlemde ne itdi ise kâr
Ser-be-ser rûz-ı kıyâmetde olur hep âşikâr
- 70 Kimse yek zerre güneş ketm idemez zâhir olur
'Aql u nefis u dil güneşden gör nice tâhir olur
- 71 Gûş-zed itdüm dilün güftârını didüm dilâ
Bî-nemek elfâzuñ ile beni itdün imtilâ
- 72 Sözlerün cümle zeh(i)mâk söyleme ğayrı amân
Sen benümle maḥşere varduḡda seyr eyle hemân
- 73 Setr ider mü' min kuluñ 'aybını Settârü'l-'uyûb
Hep 'ibâdınun bilür cürmini 'Allâmü'l-ğuyûb
- 74 Cürmine mu' terif 'abdın cümle cürmin 'afv ider
Baḥr-ı rahmet ü say(ı)ḡ zenb ü ḡaṡasın maḥv ider
- 75 Sen baña itdüklerin ğadrı helâl itmeme saña
Fi'l-i cürme bâ' iş u bâdî olan sensin baña
- 76 Âh idüp didi baña dil sen beni itdün 'alîl
Ḥânemi vîrân idüp kılduñ beni ḡor u zelîl
- 77 Bir gönül yapmak hezârân Ka' be yapmaḡdan şevâb
Olduḡın bilür iken itdün beni hedm ü ḡarâb
- 78 Dil degül mi âdemi insân-ı kâmil eyleyen
Pâk u tâhir dergeh-i Mevlâ'ya vâsıl eyleyen
- 19b 79 Dil naḡargâh-ı ilâhî olduḡın bilmez misin
Ḳalb-i âġâha tecellî kılduḡın bilmez misin
- 80 Ol sa' âdetden beni maḥrûm idüp dür eyledün
Zulmet-i zenbünle mir'âtumı bî-nûr eyledün
- 81 İmdi gûş eyle bu nuş u pendümi de kıt 'amel
Tâbe-key bu dehr ü dînda idesin tûl-ı emel
- 82 Çeşm-i ḡalbün itdün 'işyânuñla a' mâ bî-başar

- ‘ Ālem-i ma‘ nāya ašlā itmedüñ bir kez nazar
- 83 Sîtem ü cevruñ ile kılduñ dili bî-tâb u fer
Râh-ı ‘ukbāya ‘aceb sen nice eylersin sefer
- 84 ‘Azm ider misin tehi-dest bār-ı ‘işyānuñ keşîr
Sen tarîk-i pür-ḥaṭardan olmaduñ ašlā ḥabîr
- 85 Menzil-i maḫşûda vâsıl eylemez bu dil seni
Rehber olmaz bir ‘amel yok sende fî l-i aḫsenî
- 86 Dîde-i ḳalbüñ güşāde eyle sa‘ y u ğayret it
Gitme kec-rāha tarîk-i müstaḳîme toğrı git
- 87 Ḥānesi vāsi‘ iken itdi günāhuñ zayk u teng
Şāf iken āyînesi cürmünden oldu pās u jeng
- 88 Bilmedüñ dil rütbesin fehmi itmedüñ kılduñ ḥaṭā
Zulmet-i zenbūñ de çekdi rüyına esved ğıṭā
- 89 ‘Ārif-i bi’llāh ider ḳalb-i muṭahhar ādemi
Dîde-i dildür gören hep on sekiz biñ ‘ālemi
- 90 Ḳalb-i āgāḥ şāḥibi dünyāya raġbet eylemez
Zînetine hıç nazar itmez maḥabbet eylemez
- 91 Dā’imā tevḥîd-i Ḥaḳḳ’a şıdk-ile meşġûl olur
Dergeh-i Mevlā’ya ḳurbiyyet bulup maḳbûl olur
- 92 Sen de terk it bu cihān zînetin insān olasın
Râh-ı Ḥaḳ’da varlıġuñ maḥv eyle zî-şān olasın
- 93 Hep dil-i āgāha meftûḥdur tarîk-i müstaḳîm
Ḳalb-i pāküñ ḳadri ‘ālî rütbe vü şānı ‘azîm
- 94 Vüs‘ at-ı beyt-i dili insān-ı kāmiller bilür
Vaz‘ olursa cümle mevcûdāt içinde ğayb olur
- 95 Ger ṭulū‘ itse hezārān mihr ü meh her rûz u şeb
Devresinüñ ‘aşrını itmez ihâṭa zû’ı hep
- 96 Ḥaḳ buyurdi lâ-mekānam yire göge şıgmazam
‘Abd-ı ḥāşum ḳalb-i pâkinden de ğayra girmezem
- 97 Ḥāne-yi dil vüs‘ atı tâ böyle bî-pâyāndur
Maḫzar-ı nûr-ı tecellî olmaġa şâyāndur
- 98 Sen rezîl itdüñ dili kılduñ ḥaḳâretle nazar

Kendü kendüne 'aceb ğadr eyleyüp itdün zarar

- 20a** 99 Fâriğ ol dağl u ta' arruž eyleme ğayrı dile
Bî-ğaraž ol itme āzürde dili eyler gile
- 100 Nefs ü dilden kılma şekvā düşmenün iblîsdür
Hep seni izlâl u iğvâ iden ol telbîsdür
- 101 Nefsüne zulm eyledün kalbüne itdün sū'-i zan
Senün itdügün zünübü itmedi bir merd ü zen
- 102 'Ömrünü rāh-ı hevāda eyledün cümle telef
İtmemişdür kılduğün 'ișyânı merdân-ı selef
- 103 Her güneş itdükçe eylerdün dile sen iftirā
Kendün eylersün zünüb u cürmi cümle iştirā
- 104 Var mıdur nefis ü dilün şun'ı kabāhat hep senün
Anların cürmi nedür cümle fazāhat hep senün
- 105 Nefsünü gördün mi olduñ mı dilünle rû-be-rû
Ser-keş itdün saña anlar itmiş iken ser-fürû
- 106 Sen merāmuñ üzre zāhirde idüp ef'ālünü
Nice bilsün bāṭnuñda nefis ü dil a' mālünü
- 107 Dil çıkar mı hārice bilür mi hāç zevkünü nedür
Sen güneş itme murād itdükde dil mi istedür
- 108 Dil senünle müşterek midür günāh itdükçe sen
Dil firār eyler bed ef'āl⁵ itmege gitedükçe sen
- 109 Men'e sa'y eyler güneşlerden seni kalbün müdām
Dil güneşden pākdür itme dile tezvîr-i dām
- 110 Sen eger şālîh olursañ nefis ü dil ıslāh olur
Ṭālîh olursañ eger onlar nice iflāh olur
- 111 Hep senün emrünüledür cünbişleri hıdmetleri
Bilmedün sen onların çekdükleri zahmetleri
- 112 Zîr-i hükmünde olup dā'im iderler hıdmetün
Anların hıdmetleri ile degül mi rif'ātün
- 113 Tābe-key ğafletde sen nefis ü dili kılduñ harāb
Seni iḳāza çekerler idi her dem ızırāb

⁵ ef'āl: fi'l nüsha.

- 114 Bir kere bîdâr olup baķ itdüġüñ ef'âlûñe
Çeşm-i 'ibretle nazâr kııl bed olan a' mālûñe
- 115 Fıkr idüp encâm-ı hâlûñ cürmüñi eyle hisâb
Yek-be-yek kılsañ raķam olur müdevven bir kitâb
- 116 Mâsivâdan ķalbüñi pâk idesin ey derdmend
Sende ġayret yok midur esfelde ķalduñ müstemend
- 117 Cümle 'isyānuña bî-ħad tevbe kııl müstaġfir ol
'Âlem-i zevķi ferâġat eyle pâk ü tâhir ol
- 118 Sîneñi tiġ-i nedâmet ile şerħa şerħa kııl
Yâd idüp cürmüñ hezâr âh u enîn ü nevħa kııl
- 119 Zâr u feryâduñ feleklerde melekler ġuş ide
Öyle giryân ol ki çeşmüñ yaşı yemveş cûş ide
- 20b** 120 Seng-i nedemle serüñ zarb eyle ķan olsun revân
Ĥûn ile âġuşte kııl ĥâk-i vücûduñ bul tüvân
- 121 'Aķluñı râh-ı hevâlarda perîşân eyledüñ
Ĥalbüñi zaķm-ı ceremünle b'zdermân eyledüñ
- 122 Sen muķaddem 'aķluñuñ pendî ile 'âmil idüñ
Ĥüsn-i re'y-i ķalbüñ ile 'ârif-i kâmil idüñ
- 123 Mekk-i şeytâna ķarîb olduñ idüp fi'l-i şenî'
Ĥadrüñi pest eyledüñ olmış iken 'âlî refî'
- 124 İtdüġüñ bed fi'li ne mecnûn ider ne bî-ħired
Ĥardeş olsañ anlara eylerler idi seni red
- 125 'Aķluñı başuña devşür bed 'amel itdüñ yiter
Şûre ĥâk oldu vücûduñ ķalmadı yek berg-i ter
- 126 Derd-i 'işyân eyledi mecrûħ ķalb ü cismüñi
Nefret itdi dostlaruñ yâd itmez oldu ismüñi
- 127 Kendüñe gel baķ perîşân ĥâlûñe ġör çâresin
Tâbe-key râh-ı hevâda serserî âvâresin
- 128 Cürm ü 'işyân u ġünâhuñ cümle yâd it nâdim ol
Âsitân-ı mürşid-i kâmile yüz sür ĥâdim ol
- 129 Ĥidmet eyle her ne emr eylese ol merd-i Ĥudâ
Emrine eyle itâ'at yek nefes olma cüdâ

- 130 Künc-i ḥalvetde dem-â-dem çille-i merdânı çek
 Kıl derûnuñdan sivâyı⁶ tiğ-ı tevḥîd ile çek
- 131 Mürşide teslîm olup getür irâdet ol mürîd
 Terbiyet ile ider kâmil seni eyler ferîd
- 132 Hakk'ı zikr it ḥâb-ı ğafletden seni bîdâr ider
 'Afv idüp fazlıyla cürmün lâıyık-ı dîdâr ider
- 133 Merḥamet itdüm perîşân ḥâlüne kıldum nazar
 Bî-nefi' bi'l-cümle a' mālün vücûduña zarar
- 134 Kemlik itdün sen baña ben saña eylik eyledüm
 Ḥâlüne gelsün nizâm diyü bu pendî söyledüm
- 135 Bu naşâyiḥden şaķın ğam-zede olma ḥurrem ol
 Aḥz idüp eyle 'amel hep sırr-ı pende maḥrem ol
- 136 Baba oğlına bile böyle naşîḥat eylemez
 Pend ider ammâ bu vech üzre ḥaķîķat söylemez
- 137 Hakk kelâma mür didiler 'âķile sükker olur
 Nef ini gördükde mürrün ķand-i mükerrer olur
- 138 Pendüm ile 'âmil ol aḥvâlüne gelsün nizâm
 Eylik ile yâd olup taḥşîl idersin nîk-nâm
- 139 İtdüğün cevri baña cümle ḥelâl itdüm saña
 Ba' dezin bil ķadrümi 'izz ü ri' âyet kıl baña
- 21a** 140 Dil baña bu ḥakk kelâmı söyledi oldum ḥacîl
 Didüm ey dil cümle bu elfâzuñuz pāk ü cemîl
- 141 Ser-be-ser bu süḥanuñ ķand-i mükerrerden lezîz
 Virdi keyfiyyet baña güyâ ki nüş itdüm nebîz
- 142 Yazalum pend-i dürer-baruñı kil-k-i zer ile
 İdelüm sâim levḥaya tarşîr dür ü gevher ile
- 143 Beni maḥcûb eyledün bilmezdüm evvel ķadrüñi
 Bilmedüm bu mertebe olduĝm 'âlî şadruñı
- 144 Rûtbeñi fehm itmedüm şermende itdün sen beni
 Vâķıf olsaydum eger rencide itmezdüm seni

⁶ Kıl derûnuñdan sivâyı: Derûnuñdan sivâyı kıl, nüsha.

- 145 Ğayrı müstaḳbeli bi'l-cümle ferāmūş idelüm
Sīne-şāf olup lisānumuzı ḥāmūş idelüm
- 146 Ba' de[zīn] aḥz iderem pendüñi ta' rīz eylemem
Re'yüñe rām oluram ğayrı muḥālif söylemem
- 147 Dil niyāzāne kelāmum gūş idüp didi hemān
İbtidā pendümle 'āmil olmaduñ geçdi zamān
- 148 Manşıb-ı dünyā ile olmış idüñ 'āli-cenāb
Bed 'āmel itmekden 'aşlā itmez idüñ ictināb
- 149 Ğırra-i devlet idüñ kibr-ile eylerdüñ fesād
'İzz ü iḳbāl mesnedine itmiş idüñ istinād
- 150 'Āḳibet-endiş olup encāmuñı fıkır itmedüñ
Ḥazret-i Ḥaḳḳ'ı ferāmūş eyleyüp zıkr itmedüñ
- 151 Cürm ü 'işyān idi dā'im pīşe vü kārūñ hemān
Ḥālūñi böyle ḳalır ḳann eyler idüñ her zamān
- 152 Cismüñi tezyīn iderdüñ ser ü pā fāḥir-siyāb
'Ayş u 'işret eyler idüñ kām-bīn u kām-yāb
- 153 Nāzenīn 'ömrüñi zāyi' eyledüñ hep geldi şeyb
Rīşüñi ḳıldı sefāl mir'āta baḳ ey ğarḳ-ı 'ayb
- 154 Bī-ḥabersin şarılup ḳāmetüñe mār-ı hirem
Sen daḫi taḥşāldesin dünyāda dīnār u direm
- 155 Ḥuşḳ olup ḳaddüñ dıraḥtı var mı bir berg ü bahār
Bir nazar ḳıl üzerinde ḳaldı mı mīve vü bār
- 156 İtmedüñ hāḳ sa'y zād-i 'uhrevī taḥşīline
Cidd ü cehdüñ bu cihān-ı bī-şebāl maḥşūline
- 157 Gitmez 'uḳbāya senüñle ḥāşılūñ yek dirhemi
Yaramaz aşlā senüñ yaralaruñıa merhemi
- 158 Derd-i 'işyāna seni itdi hevālar mübtelā
Bī-devā bir derde düşdüñ başuñıa oldı belā
- 159 Dā'-i zenbe mübtelā olmazdan evvel ben saña
Söyledükçe ḥālūñi gūş olmaz idüñ sen baña
- 21b 160 Ğayrı sen bī-çāresin hāḳ bir 'ilāc itmez eşer
Hep derün-ı cismüñe te'şīr itmiş ser-be-ser

- 161 Ben saña Bukrâṭ u Suḳrâṭ u Felâṭûn olamam
Maraż-ı müzminedür derdün devâsın bulamam
- 162 Fażl u luṭfıyla saña Mevlâ müdâvâ eyleye
Derd-i ‘işyânuñı def idüp tüvânâ eyleye
- 163 Dil beni encâm-ı güftâr-ile itdi pür elem
Yazdum elfâzın temâm ğayrı şikest oldı qalem
- 164 Mülzem olmaz dil Şafî mîr-i kelâmdur söz bilür
Tercemânıdur zebânüñ qarşılık biñ söz bulur
- 165 Dil sühan gencînesidür ol seni ilzâm ider
Sözine söz viremezsün de olursın pür-keder
- 166 Söyleden dildür lisânı yek sühan bilmez zebân
Dil virür lafzı zebâna söyledür yaḥşı yaman
- 167 Ḥayr u şer mi söyledür fehmi idesin güftârını
Nîk u bed mi eyle farq kec itmesün reftârını
- 168 Sen dile olma mu‘ârız sözi qat it sâkit ol
Ġayrı bir söz söyleme hâṭ qademüñde şâbit ol
- 169 Bî-ġam ol çekme elem ğayrı saña olmaz cefâ
Ḥaqq’a ḥamd eyle cihânda oldı ismüñ Muştafâ
- 170 Sen semiyy-i faḥr-ı kevneynsin hemîşe ḥurrem ol
Dergeh-i ‘izzet-me‘ âbı bendesine maḥrem ol
- 171 Muştafâ’dur eşref-i esmâ’-şerîfinüñ biri
Rûz-ı maḥşerde sen olursañ şefâ‘ at mazḥarı
- 172 Nâm-ı pâkî ḥurmeti içün saña olur şefî‘
Cürmüñi ‘afv eyleyüp Mevlâ ider qadrün refî‘
- 173 Ḥaqq’ı zıkr eyle Ḥabîb-i Ekrem’ine vir şalât
Hevl-i maḥşerden selâmet üzre bulasın necât
- 174 Ravzası ḥâkin serüñe eyle zer-tâc [u] külâh
Rûtbeñi ‘âlî ide luṭfı ile Rabb-ı ilâh
- 175 Virdün olsun dâ’imâ eyle şalât-ile selâm
Rûḥ-ı pâkine dürüd eyle idüp ḥatm-i kelâm

SONUÇ

İsmi ve yaşadığı dönem dışında hayatı hakkında bilgi sahibi olamadığı Safî Mustafa, tezkirelerde zikredilmeyen, divan sahibi bir şairdir. Şairin, mücerret bir kavram olan gönllü ile

muhavere niteliğindeki, farklı tür ve tarzların (mürâca'a/'dedim-dedi'li şiir, münazara nasihatname) bazı özelliklerini yansıtan manzumesi, divanının tespit edebildiğimiz tek nüshasının 17a-21b sayfaları arasındadır. Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan 175 beyitlik bu manzumenin ilk 75 beyitlik kısmı, beşer beyitlik diyaloglardan oluşmaktadır. Bu diyaloglarda söz, halk ve divan şiirinin müşterek söyleyiş biçimini yansıtan demeli destan (söyletme) ve mürâca'a şiirlere benzer bir şekilde "dedim", "dedi" ifadeleriyle karşı tarafa devredilir. Şairin gönlünden, gönlün de şairden şikâyetlerinin yer aldığı, bu bölümde münazara tarzına yakın bir söyleyişin hâkim olduğu görülür.

Bu diyalogları takip eden sonraki 64 beyit boyunca gönül, kesintisiz olarak şaire nasihatte bulunur ve bütün suçlamalarına rağmen kendisini affettiğini söyleyerek hiç değilse bundan sonra kıymetini bilmesini ister. Manzumenin bu bölümü, gönlün diliyle söylenmiş bir nasihatname özelliği arz eder. Söz sırası 140'ıncı beyitte yeniden kendisine geldiğinde şair, gönlün söylediklerinde haklı olduğunu kabul eder ve daha önce onun için sarf ettiği cümlelerden pişmanlık duyduğunu bildirir. Şairin 7 beyit süren bu özür mahiyetindeki sözlerinin ardından 147'nci beyitte sözü alan gönül, evvelce kendisini dinlemeyerek hata eden şaire, artık kendisinden değil Allah'tan af dilemesi gerektiğini söyler. Gönlün 16 beyitlik bu sözlerini müteakiben 163'üncü beyitten 175'inci beyte kadar olan son kısımda Safî, bu kez kendisiyle söyleşerek (iç monolog), gönlün sözlerine hak verip affedilmek ümidiyle Allah'a ve resulüne iltica eder.

Safî Mustafa'nın gönlüyle yüzleştiği bu muhavere, zahirde aradığını bulamayan şairin, yaşadıklarıyla tatmin olmayan ruhu dolayısıyla, bir nevi kendi kendisiyle hesaplaşması niteliğindedir. Bu yüzleşme/hesaplaşma neticesinde ortaya konan hikmetse insanın hakikatini gönlünde ve gönlü aracılığı ile bulacağıdır.

KAYNAKLAR

- AKKUŞ Metin (2014). **Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar**, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- ALICI Lütfi (2002). "Klasik Türk Edebiyatında Mürâca'a Şiirler". **İlmi Araştırmalar**, S. 14, s. 1-15.
- BATISLAM H. Dilek (2000). "Divan Şiiriyle Halk Şiirinde Ortak Bir Söyleyiş Biçimi (Mürâca'a-Dedim-Dedi)". **Folklor/Edebiyat**, C.VI, S. 22, s. 201-211. [http://turkoloji.cu.edu.tr, pdf, erişim 05.02.20015, s.147-158]
- BATISLAM H. Dilek (2012). "Mihrî Hatun'un İki Mürâca'ası". **Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Sempozyumu Bildirileri**, (Prof. Dr. Mine Mengi Adına). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi. s. 60-68.
- Bursalı Mehmed Tahir (1320). **Ahlak Kitaplarımız**. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- CEYLAN Ömür (2011). "Büyüyen Gölgele Yüzyılı". **Bağ Bozumu**. İstanbul: Kesit Yayınları.
- ÇALKA Mahmet Sait (2007). **Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa.
- DOĞAN Ahmet (2015). "XVIII. Yüzyıl Şairlerinden Safî Mustafa ve Rubailer". **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**

Volume 10/4 Winter 2015, p. 443-464, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7993>.

DONUK Suat (2012). "Mürâca'a Dedim-Dedili Şiir midir? Divanlara Müracaat...". **Dil ve Edebiyat Araştırmaları**, S.6, s. 119-138

HACİMÜFTÜOĞLU Esra (2014). "Kur'an-ı Kerim'de İrşad Bağlamında "Mücadele" Kavramının İncelenmesi". **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C. 2, S. 2, s. 23-47.

HORATA Osman (2009). **Has Bahçede Hazan Vakti**. Ankara: Akçağ Yayınları.

KAYA Doğan (2014). **Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Akçağ Yayınları.

KÖKSAL M. Fatih (2006). "Münazara, Türk Edebiyatı". **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. C. 31, s. 580-581.

KÖKSAL M. Fatih (2009). "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler". **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**. S. 3, s. 63-86.

Safî Mustafa. **Eş'âr**. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv Numarası: 06 Mil Yz FB 301, Ankara.

ŞENER Hasan (2014). **Nağzî, Münâzara-i Kahve vü Bâde**. Ankara: Grafiker Yayınları.

ÜNVER İsmail (1993). "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". **Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi**. C. 11, S. 1, s. 51-90.

YILMAZ Mehmet (2013). **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler**. İstanbul: Kesit Yayınları.